

Горан
Петровић

ПАЛАТА
НА ДЕВЕТ ПОГЛЕДА

Copyright © 2024, Вера Богосављевић Петровић
Copyright © овог издања 2024, ЛАГУНА

Анђи

Ако имамо у виду величину света – онда је књижевност,
све што је досад написано, тек цитат издвојен у покушају
да се објасни суштина људског рода.

Скромни део тог навода је и „Роман делта“,
збирно узевши и засебно по књигама.

Једино човека некада може да чини и оно чега нема,
било да је изгубљено или да никада није ни постојало.

Зато на овом повлашћеном месту и нема цитата,
он заправо следи када се окрене страница...

УТРИНЕ

ПРВИ ДЕО

ЛЕТОПИС ЈЕДНОГ ГРАДА | 7
КЊИГОХРАНИЛНИЦА | 14
ПОЧЕТАК ЖИВОТОПИСА | 28

ЛЕТОПИС ЈЕДНОГ ГРАДА

„А КАДА ИЗАЂЕШ, ДОБРО ЗАТВОРИ ВРАТА!“

СМЕЛА ЗАМИСАО... Дворана за пријеме у београдској палати деспота Стефана уопште није била мала. Ипак, само по себи, то ни изблиза не би било довољно да се она назове великом. Заправо је величину дворане чинила њена спољашњост. Штавише, смела замисао протомајстора да зид насупрот улазним вратима буде скоро читавом дужином у високим прозорима – деловала је као да се остварењу намере градитеља својим уделом придружио и сам Господ.

ДЕ, ВИДИ КОЈА ЈЕ ГОДИНА И ШТА ИМА НОВО! Али, подизању нове палате претходило је много тога, морало би се разабрати шта је било пре чега...

Снег је те прве зиме необично дуго падао. Готово непрестанце. Па је тачна година када се пресудан догађај збио – остала укривена. Никада није са пуном сигурношћу установљено да ли је српски деспот Стефан Лазаревић од угарског краља Жигмунда

Луксембуршког добио запустео Београд крајем 1403. или почетком 1404. јулијанског календара.

Истина, још тада је било оних који су се надали да ће постати новодворани, надгорњавали су се ко је умнији, неприкосновено су тврдили час једно час друго. Веома уверено, без иоле недоумица. Иако су то чинили у својим старим одајама, крај огњишта, под крзненим шубама, руку скрштених на грудима, са шакама под пазусима, заогрнути кожусима, у вуненим обојцима преко вунених обојака, на топлом и сигурном распредајући тренутне прилике са Угарском краљевином и Отоманском царевином, ич не излазећи напоље – јер је, брате, много хладно... А од снега се не види ни прст испред носа.

Већина је новости прикупљала тако што би на цичу слала слугу: „Изађи мало, протегни ноге... Зар те плаћам да кутиш?! Будан си само док једеш! Де, види која је година и шта има ново! Је ли тачно да су Жигмундови поклисари, већег утиска ради, на коњима дошли низ залеђени Тамиш? Је ли тачно да их је предводио Филип Мађарин, храбри жупан тамишки? Шта се више договарамо, задобисмо ли Београд као јемство, залог савезнички?! Је ли тачно да су исмаилћански емисари отерани, пола их се подави, не знају Турци да лед на Морави и јужнијим рекама никада не може сасвим да закори?“

А ако се слуга скорије не врати, понеко је наговарао и супругу: „Што, љубо, не посетиш неку своју другу? Жене увек знају шта причају њихови мужеви – обрну ли се господар Западу, или смо још увек на Истоку? На којем боку одсад ваља спавати, коме се леђа смеју

окренути? Занима ли их шта о свему томе ја мислим, ти мудро да ћутиш.“

А ако се ни супруга скорије не врати, било је и таквих који су слали сопствено дете, мада не оно најмлађе, то би већ било претерано сурово, а и очинску савест буди: „Молим те, немој да залуташ! Поред свега о чему морам да се старам, немам времена да бринем и за тебе!“

Уз додатно упозорење: „А када изађеш, добро затвори врата, не бих да зебем!“

И већина је нестрпљиво чекала слугу: „Хоће ли се једном вратити?!“

Затим и жену: „Што ли јој толико треба?! Као да сам тражио да се распита који је месец и дан, а не која је година од могуће две!“

Напослетку су спомињали и чељаде: „Где ли је?! Ко зна шта се дешава, а ја овде дрхтим од неизвесности!“

ПРОТИВУ УПАДАЊА У РУПУ... Сведочанство о несвакидашњем начину доласка угарских поклисара може се пак наћи на неочекиваном месту – у једном молитвенику, званом „Београдски требник“, зборнику канонских, али и апокрифних молитвословља, мада су ова друга била изричито забрањена одлуком Четвртог васељенског сабора још пре десет векова.

Опет, биле молитве канонске или апокрифне, оне као да непознатом преписивачу и састављачу „Београдског требника“ нису биле довољне. Па је тај, поред основног текста, свуда где има места бележио разна упозорења. Односно, шта би и сам човек могао да учини када се нађе у невољи, а не да спасење тражи једино

од Господа. Примера ради, као да дијаку није била достатна у требнику наведена молитва против беснила, већ он, са стране, и запажа: „А негда за растеривање преносилаца беса, паса и лисица запењених губица, није згорег да се грдно опсује и има подугачка мотка.“

Тако је и неуобичајен долазак угарских поклисара забележен постранце, као непосредно сведочанство, уједно упозорење: „О, тужице, те бисмо зиме поумирали од глади да низ змрзли Тамиш не прођоше коњаници предвођени Филипом Мађарином. Како су јунаци јездили, тако су коњи копитама отварали одушке у леду, крај којих се народ јатио, вадећи штукe и шаране. Ситније рибе нису ни дројане. Ипак, ономе ко лови у ледној рупи, ваља рећи: упадне ли у воду, не треба да чека на Божију руку, већ нека се на леђа сам извлачи. Никако није добро кобељати се спреда, на прса, лед ће наставити да се ломи, несрећнику нема издaвљења.“

ТРАВА... С пролећа је, међутим, постало јасно да би се у дарованом Београду нешто дало поправити, али је много тога морало да се сасвим рашчисти не би ли се уздигла нова престоница. Другачије речено: достојан град, из којег би деспот Стефан Лазаревић владао попут самодршца.

Тако је и зидању палате на узвишењу понад ушћа Саве у Дунав претходило уклањање рушевина... Том послу као да није било краја, зато што је после сваке јаче кише из спране земље пркосно избијао још понеки крњав зид, уз њега трошни призид, тесаник надвратник пао на праг тесаник, древни камен угаоник,

хрбат темеља... Само би извирио, белећи се на новом сунцу као делић ко зна колике и ко зна када заломљене кости... У доба мира је на овом месту толико пута нешто зидано, а онда у ратовима разарано, сравњивано, да се може рећи како је Београд своје име завредео колико према белини грађевина, толико и према белини скелета страдалих здања, с временом наслаганих у земним дубинама.

Рушевине су рашчишћаване, али се један траг ипак никако није могао уклонити. Трава! Она је сведочила чега ту још све има.

Прво, било је места где уопште није било траве. Места под облутком. Којег ваља разликовати од валутка. Овај други се котрљао низ брда, а први је заоблила вода. Што само значи да су две доње реке некада текле и овуда. Или су биле део несталог библијског мора, чије је дно чинила и ова, сада уздигнута утрина.

Онамо где су унаоколо полегле траве као овећи венац расле ситне гљиве, махом мартинчица и ђурђевка, ту су босоноге виле некада врзле коло... Унутар њега није добро да се ступа, чак ни после ко зна колико времена од затирања многобоштва, јер је бивало да у венац уђе плећат јуноша – а изађе старац усахлог тела. Да ли је то због брзине вилиног кола, којој човек није дорастао, или због нечег другог – нека истражи онај кога није страх да вилинску игру прекида, без обзира на то да ли види њих, или у трави само примећује трагове замамних створења. Исто важи и за недовољно искусне сакупљаче гљива. Мада су обе врсте јестиве, мартинчица удубљеног, ђурђевка испупченог клобука,

ваља их брати чучнувши са спољне стране венца, улазити унутар њиховог кола може да буде вратоломније него ићи у гљиве по гудурама.

Где се испод површи земље и даље протезао зид, пруга траве је била светлија, ускострука... Ипак, нема потребе да било ко ставља живот на коцку, нема потребе да хода само дуж те пруге светлије траве као по вршју зидова, одржавајући равнотежу на детињи начин, раширеним рукама... Могао би да се омакне, у паду повреди, да у подножју такве траве загина.

Место где се некада налазила просторија, можда нечија брачна ложница, распознавало се по томе што је то мало поље, због више влаге, у односу на околину било бујније... Поготово ако су у некадашњој ложници загрљени спавали супружници млађих, жељнијих година – зна се због чега је трава ту изгледала као роднија.

Где је затрпан зденац ко зна чијег каструма, издвајала се кружница тамније, безданозелене боје. Трава се ту росила дуже, све до поднева – ситније птице су се за суша купиле уоколу обода круга да кљуцају капљице као да су мрвице, а неке су слетале и у само средиште бившег кладенца, да би се у роси окупале. И опет ваља скренути пажњу превише радозналима, човек над овим местом не треба да се нагиње, човек није птица па да залепрша, могао би да упадне у затрављен зденац безданозелене боје, не баш телом већ душом, као каменица. Доказ посебних одлика оваквих места било је и то што је унутар њихових кружница глас сваког човека деловао као дубљи него што иначе јесте. Па је бивало да неки детишт нагло проговори муклије, као да је половина живота, кад пре, већ иза њега.

Зато није чудно што су још много раније, а онда и тада, а онда и касније, кад год на утрини није било тврђа или палате, многе београдске мајке својој деци говориле: „Иди да се играш изнад ушћа Саве у Дунав, тамо се брже расте... Научићеш шта је облутак, а шта валутак... Које гљиве нису отровне... Како се хода по светлијој прузи траве... Шта те чека са девојком када се замомчиш... Шта те чека са момком кад се задевојчиш... Између осталог, престаћеш да говориш тако пискаво. Бићеш прави човек, онај чија реч има тежину стегнуте пести. Бићеш права жена, она чије речи нису опали листови које и најмањи ветар може да развеје!“

У сваком случају, испод града се познавао град, чак неколико сплетених градова, траве су биле давнашња хроника без речи, без иједног слова... И када су рушевине раскрчене, када на утрини није остало ништа осим бусенова и влати – онај ко је знао да их чита могао је да сроче својеврсни београдски летопис минулих векова.

КЊИГОХРАНИЛНИЦА

„МНОГО СИТНА КЊИГА, ОЧИ МИ ИСПАДОШЕ!“

„ЦРЕПОВ ПРЕПИС“. Зато је и доведен чувени овдашњи травар Цреп, онај који је умео да преводи биље у речи, али и речи да разабера као да су биљни свет. Замољен да на Горњем граду „прелиста“ растиње, том утрином је бауљао седмицама, обележавајући шишаркама докле је „у читању“ стигао којег дана:

– Немој да их неко помера и брка, нећу знати где сам стао јуче за видеда!

Рекавши деспоту, када се најзад исправио:

– Господару, не могу више. Много ситна књига, очи ми испадеше, заболеше ме леђа! Овлаш гледано, а само унакрст: граду има најмање хиљаду-две година!

На ово се пак Стефан Лазаревић окренуо ка Константину Филозофу, најобразованијем човеку у деспотовини:

– Јесте незгодно, повијен је, кисне, сунце га бије у теме... Како би било да му односимо бусен по бусен, да у свом дому полако направи препис?

За ово је задужен неки неписмени Диљан, да на Горњем граду сваког дана мотичицом ископа грумен, затим да га однесе у Црепов дом у Подграђу, па да га сутра, пре него што свене, и врати онамо одакле је извађен. Подразумева се, травару на увид претходно доневши нови бусен:

– Ево га! Свеж је, јутрошњи, још се роси и на земљу одише!

И све тако. Посао је то који тешко да је имао свршетак, али је макар имао зачетак. За разлику од многих других послова, који у овој земљи несумњиво имају крај, али је тешко утврдити да ли су уопште отпочети.

Мада је Диљану било свеједно: уопште није марио за јуче, а у односу на сутра је много важније шта ће данас да буде. Права господа тако живе! Шта је то један бусен?! Ништа! Раније је окопавао читаве вртне врсте и орао њиве. Или је за редње какве заразне болештине и после бојева копао заједничке гробнице! А бојева је било толико да није могао да постигне! Хајде што је гробнице копао него је морао и да их затрпава, а од толиких покојника многима нико није стигао да затвори очи, па они одоздоле тугаљиво зуре! Хвала Богу да и њему западне нека дворска работа због које не мора да запиње и зној лије. А неће му се више привиђати ни мртваци! С тим што су у језивим Диљановим сновима они њега у постељи посматрали одозгоре!

Цреп је наравно пристао. Част је радити за деспота и Константина Филозофа. При томе, препис једног бусена са Горњег града дневно није ништа у односу на оно када треба растумачити растиње у некој недођији

недирнутој од Постања, од прве речи Божије. То је тек тешко да се „прочита“ с пуним разумевањем.

„ВЛКОВ ПРЕПИС“. За ступајућег зимског доба, када је пак горњоградска утрина опет била завејана скоро као и прошле године, позван је неки Влк, за којег се тврдило да зна да „чита“ снег. Он је наредног пролећа предао Константину Филозофу препис од три туцета листова пергаментa, без једног јединог слова, белих као што је претходних месеци било бело и то место изнад сплета Саве и Дунава. Свечано рекавши:

– Све док га држите на месту где није претопло, животом јамчим да је у пахуљу истоветан.

– Ма је ли? Да ниси претерао? – сумњичаво је завртео главом Константин и прстом упро у један од пергамената, који се по белини није разликовао од других. – А ово је?

– Поновац – спремно је одвратио Влк. – Снег који је пао на већ напали снег.

– А тај ту, наредни? – зачкиљио је Константин.

– Прошарица – спремно је одвратио Влк. – Снег местимично окопнео, отуда се ту и тамо прозире и основица пергаментa.

– Колико ја видим, на овом овде листу белина је иста? – рачунао је Константин да ће Влк признати како „превод“ није баш тачан у пахуљицу.

– Не видите добро – остао је Влк присебан. – То вам је замет. Који треба разликовати од смета. Јер би сваки дрвосеча, пастир или ловац рекао да сте звекан који треба што пре да се врати одакле је дошао, по

сопственим траговима док их још има, иначе вам спаса нема. А замет и смет нарочито треба разликовати од китине, снега који виси са грана... Овај последњи се увек за врат сручује у грудима, нарочито онима који себе сматрају свезналицама.

И све тако до пергамента белог попут снега за који је Влк рекао да се зове:

– Истресине.

Објаснивши:

– То је онај снег који пада на самом крају зиме.

Константин Филозоф је стиснуо усне. Није био навикао да га неко исправља. Још мање да га подучава. А најмање му се свидело то да га неко пореди са звеканима.

Влк је осетио зашто најобразованији човек у деспотовини делује као срдит. Па је покушао да га одобривољи:

– Многопоштовани господине, знам да знате колико живих и мртвих језика да се о вама испредају приче на оба света. Ипак, требало би да увек имате на уму: нема онога ко може да научи говор свакога и свега. Слободно ме зовите ако опет неки снег треба да вам се преведе или прочита. Није баш да смо најближи род, али треба да се испомажемо, није то нека срамота. Ја иначе не радим за плату, биће довољно да ми се узврати када сазовем мобу око нечега што не могу да опослим без помоћи пријатеља.

И Константин је наредио да се три туцета белих листова пергамента – начињених од коже слабина јагањаца из места Ч., а са описима снега на утрини Горњег града – повеже белим концем и укоричи у белу овчију кожу, старију, самим тим одебљу. По својој

природи чуварну. Јер шта је друго у основи нарави сваке овце него то да своје јагањце држи на окупу и предано штити сопственим телом.

А онда је Константин својеручно одложио препис у одређену оковану шкрињу, једну од десетина у деспотовој старој дворској књигохранилници, просторији ни хладној ни топлој.

Тако да свак може да види, подигне ли поклопац:

ХРБАТ СЛОЖЕН УЗ ХРБАТ. Снежни „Влков препис“ одмах иза „Цреповог преписа“, травнатог летописа града Београда, шареноликог, јер нема траве у којој нема и цветова. Али га није паметно читати подвлачећи редове јагодицом кажипрста, пошто нема траве у којој нема и трнова и боца. Тада из ране може да кане крвца и умрља латице, рецимо белог вреса. Крвљу пошкропљен бели врес, страшна је слика... А чаца може да печи и у рукав залутао стршљен или запала оса. Мада се дешавало и нешто сасвим супротно – бивало је да у рукаве читалаца „Цреповог преписа“ залазе ситни лептири, па онда из њих излећу данима, онако како ману рукама.

„О БУДУЋИМ ВРЕМЕНИМА“. И тако се препис снега нашао тачно иза травнатог летописа, уједно испред алегоријског списка византијског цара Лава VI Мудрог „О будућим временима“. На шта се у њему тачно мисли, нико никада неће умети да сасвим разјасни, то ће питање без одговора бити непрестано преношено с колена на колена. Најчешће као једина

имовина обичног пука, са оца на сина: „Шта ће бити са нама?“, „Шта ће бити са нама?“

„НОВОБРДСКИ ЗАКОНИК“. За алегоријским списом следило је засад скромно зачело „Новобрдског законика“, састављено за потребе овог чувеног рударског места. А много касније разглашеног као деспотов „Закон о рудницима“. Јер ниједно законоправило није добро ако се не слегне, ако не одстоји десетак година, како се не би догодило да неко буде осуђен на правди бога.

„ВАНЂЕЛОВ ТРОПАРНИК“, ПРВИ ГЛАС... После којег се законика налазио један „певљиви“ тропарник. Више одјек него дослован испис чувеног византијског „Тропарника протомајстора Ванђела из Хородије“. Што и објашњава зашто се чак оданде доведе реч „протомајстор“ изгубила.

Ванђел из Хородије?! Необичног ли додатка имену! Градитељ је тамо рођен?! Није могуће. Не постоји ни село ни град који се тако зове. Камоли да постоји истоимена тема Ромејског царства, нека од провинција на које је огромна империја подељена не би ли се василевс сваког јутра лакше преслишавао пред логотетима и тако доказао да је способан да влада толиким пространствима. Логотети, иначе, некада и дошапну василевсу оно што би морао да зна, некада му помажу тако да макар и сриче са њихових усана... Али, када василевс почне да прескаче називе провинција или их ређа без иоле разумевања, и логотети губе стрпљење – таквог владара чека свргнуће.

„ВАНЂЕЛОВ ТРОПАРНИК“, ДРУГИ ГЛАС... Дакле, Хородије нигде нема, нигде се и не спомиње! Отуда преостаје да се овде мислило на то да се Ванђел, уз мајчину песму и трудове, заправо родио, а онда и први пут плачем огласио у хородији, што је грчка реч која означава „тек“ певницу, део богомоље. Необично место за порођај, али је веће од сваког града, па и славног Константинопоља.

При чему посао примаље у певници, сви други су затечени, обавља неки живописани анђео. У Ванђеловом случају, говорило се, лично је архангел Михаило био принуђен да на фресци остави своје вајкадашње инсигније, копље и палмину гранчицу. Видевши да су сви други збуњени, неки и згранути, а неки су и негодовали: „Где те, жено, баш у цркви снађе?!“ – он се голих руку спустио са зида и прихватио детенце. Затим је новорођенче обрнуо, једном руком га држећи за ножице, другом га тапнувши по леђима, узвикнувши: „Певај, Ванђеле!“, уједно му и кумујући. Тек када се Ванђел огласио првим плачем, архангел Михаило га је предао клонулој мајци, вративши се на фрескопис, отрвши зној са чела пре него што се прихватио свог одличја, копља и палмине гранчице. Рекавши: „Па шта ако је и у цркви. Не чекајте само на анђеле, радите нешто, људи божији!“ Надаље заћутавши, како и иначе достојанствено ћуте сви свети који су на зидовима ко зна када осликани.

„ВАНЂЕЛОВ ТРОПАРНИК“, ТРЕЋИ ГЛАС... Обим оригиналног византијског „Тропарника протомајстора Ванђела из Хородије“, односно његов распон,

био је несталан. Опет, где год да се пева, увек је био по-таман, нигде ни нагомилавања ни празног простора, без обзира на то да ли је црква скромна или знатнија. А кажу да је у Константинопољу било и примера да се на неком одабраном месту, као припрема радова за подизање храма, пре свега другог пева одговарајући тропар. Дође неколико монаха, целивају се ако се одавно нису видели, свако свакоме исприча шта има ново у његовом манастиру, наташте гуцну мало богојављенске водице, у мрсне дане отпију и живо јаје неке певљивије птице, накашљу се и пробају како се глас понаша, ваља ли околина или не. Покаже ли се да је место без мана, протомајстор Ванђел око тропара полако гради цркву. Једноставно да једноставније не може. Уз спољну, завршну страну строфа, таман докле се оне јасно чују, његови мајстори ређају камен, па опеку, преплићу их као плетеније рима – када се малтер стегне, постаће то озидана, у славу Бога химна.

Док тај протомајстор Ванђел из Хородије све то брижљиво надгледа, тачније речено: затворених очију – слуша! И ту или тамо се прене, раствори капке, па наређује да се започет зид разида и одмакне или примакне. Дабоме, тик испод оних строфа за које је потребан дубок глас постављају се камене плоче пода, а тик изнад оних тропара за које је потребан висок глас – висе се лукови и засвођује храмовна купола.

„ВАНЂЕЛОВ ТРОПАРНИК“, МНОГОГЛАСЈЕ...
Отуда је деспот Стефан Лазаревић наложио да се препис овог тропарника, мада далек одјек византијског изворника, посебно пажљиво чува. Сматрао је да би

он могао бити права мера када на Горњем граду почне да гради цркву посвећену Успенију Богородице, заштитнице Београда, своје нове престонице.

„БЕОГРАДСКИ ТРЕБНИК“. Иза „певљивог“ тропарника налазио се „тихани“ молитвеник. Именован као „Београдски требник“. О њему је већ било речи, садржао је канонска молитвословља, али и она апокрифна, противу свега што човеку живот загорчавала... А понајвише од „нежита“, да ли демона, да ли црва, којим се зачиње свака бољка. Она звана обични злић. Затим помравац. И зубаточ. И поганац. И црни пришт... Све до тресавице. Ко не зна шта ове речи значе – боље му је да их никада и не спозна, пошто се од њих мре, а још је и горе то што се намах не умире.

И, како је већ казано, „Београдски требник“ је садржао постранце забележена упозорења његовог јуродивог преписивача и састављача – махом она како човек каткад мора и сам нешто да учини, није довољно да се узда једино у молитве.

Па тако, негде при почетку, са стране, стоји и ово: „Читаоче, ако имаш шта да додаш, лати се пера, слободно запиши где нађеш места. Имај на уму: Бог нам даје, али није вољан да на трпезу сам износи. Тако ти је и са књигама.“

„LIBER“. Иза „Београдског требника“ налазио се „Liber“, дабоме на латинском, из којег су словеса непрестано сипила, довољно је да га потапшеш одстрага – из њега веју она као у најређем решету просејана...

Био је то поклон неког зајапуреног венецијанског трговца. Он га је деспоту даровао тврдећи да се „Liberom“ може зачинити овдашњи словенски језик, са становишта Млечића некако, некако, одважио се трговац да најзад изговори: „Ако не сиров, а оно пресан... Недоречен, рекао бих... ’Domino despota de Rassia’, не бих да будем непристојан, од вашег језика човек се надима. Па ви некада трусните које слово из овог ’Libera’ да осетите шта су префињени ’гушти’. Сигурам, ’lingua Latina’ је ненадмашан, уживаћете као никада!“

На ово му је присутни Константин Филозоф одвратио: „Хвала вам на великодушним даровима, веома сте љубазни. Уопште нисам против, могли бисмо тако да поступимо. Али на мало. У већој количини зачин би могао да изазове пресион од крви. Зато сте, ’signore’, и тако црвени у образима. Изгледате као да ћете да прснете од уживања у самом себи!“

„ТВОРНО ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉЕ“. А за њим је, леђима у лице тога „Libera“, следило „Творно четворојеванђеље“ чије златне лозице иницијала нису престајале да ничу. Што се четворојеванђеље више листа – то су лозице више бујале, постранце су издијале заперцима.

Својевремено је та књига дата на проучавање неким Сасима, зналцима свега у вези са златом, сребром, оловом, рудницима... Једино њихово објашњење зашто већ окончани иницијали не престају да расту, било је да су за почетна слова коришћени растопљени

грумуљи самородног злата, најређега међу свим златним врстама.

Е сад, како једној књизи успева да после сваког читања дадне толики принос, а васколикој природи за скроман род злата треба ко зна колико столећа, Саси нису умели да одговоре.

„КОМАТ МИМО ИНИХ“. Садржај шкриње и редослед се иначе не наводе тек онако – Константин је волео да зна где се шта налази у књијници. Зато га је увек мучила једна „нестална“ књига, можда таква зато што је била исписана на пергаменту од јареће коже. На које год место да је ставиш – она би се сама померила, не може мирна... Да је веригама сапнеш, не би се свртела, непрестано се губила, па је зато и прозвана „Комат мимо иних“. Ова књига је Константина Филозофа напросто распамећивала до те мере да би му се каткад омакла и понека реч која образованим људима није примерена.

– Ето, дангубе, ни сада је нема – прогунђао је Константин одлажући „Влков препис“. – Где ли се завукла?!

Ипак то није био тренутак да сасвим празни шкрињу. Пошто би, као по правилу, та „нестална“ књига увек била и она последња, наводно се на самом дну случајно затекла.

То једног дана треба да се реши! Ред у књигохранилници мора да се зна! Ако би неко нешто тражио. А можда ће се наћи и онај који ће знати и умети да управо приложен Влков препис снега од пахуљастог слова до пахуљастог слова подробно растумачи или да макар начини пртину будућим читаоцима.

Да, сигурно ће се наћи неко такав, само за њега „рукопис“ ваља и сачувати. Што је у овој земљи, а поготово у овим, како их зову српским земљама – много теже учинити него и најситнију књигу написати без грешака.

РАЗЛИКА. Што се тиче Црепа и Влка, постојала је још једна људска, односно нељудска разлика.

Првог су сви, макар га и само једанпут видели – памтили. Травар је био глават, космат, неуредан, прави „шумски човек“, са црном земљом као вечито зашлом под свих десет ноктију. Такав се олако не заборавља.

Али Влка, онога који је умео да „чита“ снег, макар га срели и стотину пута – нико није знао да опише. Као да је Београдом, деспотовином и светом промицао без трага, таман да је до голени западао у снег целац на којем је отисак сваког другог створа био савршено јасан.

Што се тиче Влкове понуде да помогне Константину Филозофу ако му још нешто затреба, он није рекао где живи, већ само то да ће се појавити ако Константин на њега дуже мисли.

– Колико дуго? – питао је Константин, као филозоф увек рад да све зна.

– То зависи од много чега. А понајвише од тога да ли се налазим одмах иза ваших леђа или ви у стопу пратите мене. У првом случају морам да вас заобилазим. У другом случају се одазивам брже, довољно је да се осврнем.

И обрнуто, Влк ће на Константина мислити ако се укаже потреба да га позове на мобу:

– Не сумњам да ћете намах осетити. Иначе, није могуће да не мислимо један на другог. Чак и када се

трудимо да на нешто не мислимо, шта је то него да управо о томе мислимо. И што се више трудимо да неку мисао одбацимо, за толико смо њоме више обузети, док се сасвим не заврземо... Филозоф сте, ово вам је ваљда познато.

С друге стране, није познато да ли је Константин, мислећи о свему овоме наредних седмица, најзад рекао: „До ђавола!“ или „Дођавола!“ А није исто. Разлика је. Чак пресудна.

Али, можда је то био управо онај тренутак када је одлучио да у споменутој шкрињи размакне „Црепов препис“ и „Влков препис“, толико да између њих може да уметне отанак, уједно и оширок рукопис непознатог монаха, назива: „Сказаније о звонима и њиховом опису искошеним писменима“.

Наравно, као по правилу, када је не очекује, том приликом му се прва под руком нашла она „нестална“ књига. Све му се под руком умиљавала, питомо подилазила, под длан му је подметала хрбат, окретала се са слабине на слабину као да се игра... Па је Константин морао да одгуркује „Комат мимо иних“, јер је имао важнијег посла:

– Беж, згубиданко, где се сад нађе...

Али му се та књига стално враћала под длан:

– Ајде, ајде, тамо се...

Све док Константин није изгубио стрпљење и подвикнуо:

– Одбиј, море! А када ја тебе тражим, нема те нигде!

САД, РАСАД, ПРЕСАД. Јер, када је шкрињу већ изнова отворио, Константин је желео да искористи прилику и пажљиво подбере извиреле, у међувремену

нарасле ластаре златних иницијала оног „Творног четворојеванђеља“. А затим да их и удене у неколико усковоротих стаклића навршених водом, сврстаних у једином прозору своје одаје. Не би ли му, према савету травара Црепа, послужили као расад за четворојеванђеља која ће тек бити преписана. Травар му је лане рекао да овај посао може да ради и прстима. А може заперке да одрезује и ножицама, другачије речено маказама:

– С тим што је боље да резнице буду што млађе, јер се као такве лакше примају, брже ће да пунте жилице и да се укорене када их у земљу пободете с пролећа. То ипак нису камени цветови којима ништа није потребно, па ни да се заливају. Али нису ни бокори чуваркућа који успевају чак и када кућа одавно нема, када су насеља опустела.

И Константин Филозоф је сањао да ће за неколико година да подигне читав сад грмова златних лозица за иницијале. Да не би падале или се вукле по земљи, везиваће их срменим концем уз притке, нек се пењу и залазе у небеске висине. Па ће тај чудотворни сад надаље моћи да расађује, све пресада до пресада. И то не само за потребе књига, већ лозице може да пушта нека се рашире и успењу уза зидове будуће палате деспота Стефана Лазаревића, све до вршја бедема и пирга. Чиме би двор био нестварно украшен – златне нити и лиске би га свег овиле.

Леп сан, али је на јави прво требало подићи ту нову палату – а још се није ни почело. Ма, није још ни објављено да деспот тражи пратомајстора за двор из којег ће да столује „всем српским и подунавским и посавским земљама...“

ПОЧЕТАК ЖИВОТОПИСА

„ШТА СТЕ СЕ СТИСЛИ?! РАЗМАКНИТЕ СЕ!“

У ПОДНЕ... После рашчишћавања рушевина на Горњем граду, уследила је, богме и потрајала – израда нацрта. То се могло очекивати, јер је унајмљен извесни Петар, наводно „лутајући протомајстор“. Пратиле су га штуре препоруке које су указивале на то да није спреман да брза, да све ради веома стрпљиво... Памти се да је на одласку, најзад завршивши оно што је наумио, рекао: „Господ јесте сам створио цео свет за свега шест дана, али је тада само Он и располагао временом, уоколо није било никог да му зановећа или извољева!“

Међутим, то се догодило неколико година након што се Петар појавио у Београду. На самом почетку скоро нико није ни приметио да је он уопште и стигао у престоницу деспота Стефана Лазаревића. Вероватно је то било онда када су Црепов и Влков препис смештени у шкрињу у књигохранилници, а већ се и мало-помало, затим увелико почело говорити о градњи новог двора. Па је објављено да сви они који би

се окушали – дођу на разговор уреченог летњег дана. У подне. Између осталог и зато да би избор био правичан, на њега не сме да падне ни најмања сена – све мора да буде јасно као сред отвореног длана окренутог спрам сунца.

НА УТРИНИ... Петар се међу многима понудио да буде пратомајстор. На утрини на Горњем граду, у присуству деспота лично, Константина Филозофа и већ одабраних дворана, он је сведено описао где је шта радио... Да би заћутао.

Није оставио нарочит утисак. Не само зато што је кратко говорио већ и стога што се није мицао. Само је упорно стајао у месту, за разлику од других који су узбуђено корачали пред деспотом, његовим учитељем и будућом дворском свитом.

Било је забавно пратити шта су све чинили такмаци покушавајући да што боље дочарају своје планове...

Пузили су тамо где ће бити одбрамбени ровови... Да би затим чучали... Као, наводно, непријатеља чекају у заседи... А онда устају уз покличе, неустрашиво јуришају ка невидљивом противнику... Да би се враћали, сами себе хвалећи:

– Све их растерасмо, не остаде један једини... Има ли ко од нас храбрији?

Неки су на све стране махали рукама, из њихових рукава су излетали ситни лептири, по томе се видело да су се помно припремили читајући „Црепов препис“, травнати београдски летопис. И тако су се обилно знојили, за разлику од стотина и стотина лептира који су са лакоћом лепршали, у ваздуху титравом од

врућине обликујући замишљене аркаде, полукружне надвратнике, трифоре, бифоре, сводове. Мада су ови градитељи често и викали на непослушне лептире:

– Забога, ту тако останите! Не разилазите се, сачекајте да деспот види тај дивни лук одавде чак донде... О, недоказаних ли створењаца, за чији рачун ви радите? Еј, куд ћете? Ми смо вас пустили, нама се враћајте!

Неки су сагињали главу и бауљали да би прошли кроз још непостојеће тајне пролазе. Чинило се да поједини у том лавиринту лутају, што се и показало као тачно када су се двојица сударила челом у чело... Правдајући се:

– У лагумима је и сред дана мрачно, а заборависмо да понесемо бакље.

Један се чак и попео на рамена првоне до себе, наводно одозгоре мотрећи као са могуће куле... Па су шесторица покушала да их надмаше, двојица се попевши на рамена тројици, а шести на рамена четвртог и петог, гордо изашавши на врх могућег пирга. Сама та реч, „пирг“, некако звучи као да је и плећатија и стаситија од сваке куле... Тај шести није пао, али се ова „грађевина на три боја“ толико колебала, чинила се као несигурна, један осетљивији дворанин се обезнанио од тога што је само гледао љуљање пирга. Сручио се, рекавши када су га осветили:

– Шта ћу, бојим се висине.

Зато су га и поштедели – није морао да посматра следећег који је пак о својим нацртима говорио тек у скоку. Како би се спустио на земљу, он би замукао. Затим се одмицао, трком залетао и опет би колико

може више скочио, настављајући полетне описе онога што би зидао... И све тако, високо нависоко, док није уврнуо чланак ноге и зајаукао:

– Мила мајко, што ли ми је ово требало?

Није било оних који кажипрстом нису упирали ту или тамо, упразно, желећи да покажу где би се шта дало изградити:

– Као стварно!

УСАГЛАШАВАЊЕ... Деспот Стефан Лазаревић и Константин Филозоф су немо посматрали могуће протомајсторе... Дворска свита је помно посматрала изглед лица господара и његовог учитеља, не би ли према њиховим изразима усагласила и своје гледиште:

– Усхићујуће!

– Тако-тако, никако...

– Занимљиво, веома занимљиво!

– Не, ништа не ваља, довољно је, то нећемо да прихватимо!

А један је од новодворана, склон томе да се издваја туђицама, узвикнуо:

– Колосално!

Па је схватио да је употребио погрешну реч, јер се деспот на предлог тог неког могућег протомајстора заправо намрштио. Зато се држе-боље исправио:

– Молим да ме не прекидате, нисам завршио! Колосално катастрофално!

На све ово Петар је само мирно стајао и тако највише остао упамћен по томе што се у неко доба дрзнуо да будућој дворској свити нареди да се помери... Пошто

жели да провери шта се са утрине на Горњем граду може видети низ савску и дунавску падину... Као да их није довољно увредио, поновио је:

– Шта сте се стисли?! Размакните се! Хајдете, још мало, лево и десно!

И када су будући дворани уз негодовање то учинили, Петар је са утрине прво нетремице гледао, да би затим склопио капке, стегао шаке у песнице и веома дубоко дисао, уопште не обраћајући пажњу на присутне...

У неко доба, из свите, иначе склоне тужакању, зачу се осветнички узвик:

– Господару, господару, онај тамо што хоће да гради палату заспао је стојећке!

Ваљда су Петра зато само реда ради питали где је одсео, где наводно могу да га нађу када донесу одлуку...

Он је одговорио да се сместио у Подграђу...

Неко је питао:

– Зар чак тамо?! Где у Подграђу?

Он је одговорио да коначи у кући Ника Вуковића...

Неко је рекао:

– А, то је онај што је овде дошао са мора и живи од издавања соба путницима који лепо причају. Сада је све јасно: закрпа нашла врећу.

Неко је то негде записао...

И овим се све завршило. Довде.

Петар је у Београду боравио на стану и храни код тог Вуковића, стрпљиво чекајући – док се дуго већало о томе ко је кадар да води посао од највеће важности. Толико дуго да не преостаје ништа друго него да се

каже још која о „лутајућем протомајстору“, посебно о његовом детињству.

ПЕТРОС, ПЈЕТРО... Многи ће само ово чекати и упозорити да је он, рођењем Грк, крштен као Петрос, па се још задуго затим тако и звао.

Неки ће додати да је Петрос доцније знан као Пјетро, мада православну веру није мењао...

Али се „лутајући протомајстор“ у Београду представио као Петар, па ће тако бити и ословљаван. Ваљда је много важније да се ради о једном те истом човеку у односу на то када је и како именован. Некада нам суштина људскости измиче само зато што се различито зовемо.

„ЛУТАЈУЋИ МАЈСТОР“. Петров отац, Симон, био је против заната за који се његов јединац определио. Односно, није баш био против заната као таквог, већ против врсте градива које је Петар изабрао: „Камен?! Да ми је знати где сам у твом васпитању толико погрешо?!“

Симон је био врстан тесар, као „лутајући мајстор“ обишао је унутрашњост читавог Ромејског царства. Од дрвета је знао да направи све: вретено и преслицу, наћве и обрамицу, па и клепало и цркву, чак и чун и лађу за реку, али и мост који опкорачује провалију... Баш све што неко потребује и од њега затражи на матерњем, грчком језику.

Али, најбоље је, сматрао је Симон, да све то буде садржано у једном. Такво је време. Мада никада није било боље, а никада и неће. Шта ће коме зиданица

када се стално ратује, ништа на овоме свету не може да претраје, неко ће у неком часу да сравни и највише тврђаве, читави градови ће постати рушевине.

Зато је најбоље све правити од дрвета. Али тако да дрво, даска, талпа, обловина, брвно, може да се растави и изнова састави у оно што је човеку управо тад неопходно.

Рецимо, село се због непријатеља или због суровог обласног владара сели, расклопи ограда и куће, расклопи и цркву-брвнару, па тако крене у бежанију... Односно, село од ограда направи више кола, снажнији мушкарци на њих натоваре расклопљене куће и цркву, а један је, може да буде и нејак, задужен за то да се не заборави клепало, од тучаног звона је лакше, а служи истом – објавиће народу почетак сеобе.

Али не прође дуго, избегли наиђу на широку реку, кола растоваре и раставе, па од њих и дивших кућа саставе чунове. А ако се испред њих испречило море – од цркве-брвнаре сачине лађу, као Нојеву, али само за домаће благо, не и дивље животиње... Завеславши женским помагалима за прање руха, пракљачама са нешто дужом дршком, море пређу, и са друге стране, тамо где је боље, од свега опет направе ограда, куће и цркву. Клепалом све то радосно обзнанивши и Богу.

Ако им се ни тамо не свиди или буду протерани, ако испосте земљу па она рађа слабо, опет лако могу да крену даље. Све своје са собом носе. Чак се може рећи да носе и свој будући пут, тако што имају кола од ограда и чунове од кућа, ако затреба и лађу од цркве, а наиђу ли на провалију – од свега подбројаног могу и

мост да саставе, јер заправо и њега, у другом облику, прте са собом.

А зидани град? Ко је још чуо да протерани могу читав град да са собом вуку. Оно, у души могу. Или на срцу. Али је то онда још много теже него да га камен по камен измештају, под камењем једва дишу и посрћу. Опет, чак да бивши град и направе као исти до у славолук, трг, улицу, улицицу, до у каменицу којом могу да гађају пса скитницу – одмах се познаје да из њега нису рођењем, по њему иду као да су залутали или на прозорима стоје и одсутно зуре у даљину, ка оном свом првом граду. Тако се може направити и цела нова држава по обличју старе, занавек изгубљене, али се сви избегли, одмах пошто је саврше, и питају – што ли смо ово радили?! Чему, када сада чезнемо још више?!

„Потребно је само све благовремено предвидети“, понављао је Симон свом сину још од најранијих дана.

„Остави га на миру, видиш како се лепо игра са другом децом“, понављала је Петрова мати.

„Па то му и говорим... Док се сада игра са овим друговима, мора да предвиди са ким ће се играти када се преселимо... Иначе ће тамо негде вечно да тутује, стајаће постранце, скрштених руку, нико неће знати ни како се зове“, одвраћао је Симон својој жени.

ЗАИСТА, ВЕОМА ЧЕСТО СУ СЕ СЕЛИЛИ. Толико пута да Петар и није знао одакле је, не само из којег је села, града, већ и из којег је дела Ромејске царевине, а бивало је да не зна ни где се тренутно налазио.

Тачније, то још није честито ни сазнао, а већ се чуло како Симон уздише, гунђа, па и укће... Нешто му се ту не свиђа! И убрзо затим узима кесер у руке, све око себе опет расклапа, издија дрвене и гвоздене клинове, трпа их у наћве да се не погубе, од ограде прави воловска кола. На њих слаже кућу, ређајући је наопачке, прво развршене саставке крова, шиндру, таванске рогове, греду венчаницу и гредице, па тек онда товари оне делове који чине зидове, натпрозорнике и надвратнике, завршно са четири темељ-греде које на крајевима имају укројене жлебове... Тим редом зато што ће исту кућу онда негде другде направити много лакше и брже, неће бити потребно да претура по товару, довољно је да га само по редоследу скида и саставља укивајући оне дрвене и гвоздене клинове, завршно са полагањем шиндре.

Да би све окончао и дометањем лучи испод укрштених цепаница на огњишту, не би ли се кроз бацу на крову од шиндре залепршао дим, лагана тканица на којој се може препознати сваки облик који се човеку прохте...

Симон је говорио: „Видиш, Петре, то је застава само наше породице!“

Други пут: „Видиш ли на њој змаја?“

Трећи пут: „Видиш ли виле?“

Четврти: „Видиш ли пропете коње?“

А затим: „Видиш ли... Већина људи под једном заставом проводи век, а нама је дата слобода да сваког дана можемо да замишљамо другачију. Порастао си довољно, одсад теби поверавам да сагледаш шта се на застави да видети! Немој да мислиш да то није одговоран посао.“

И мало касније: „Док се селимо и још нисмо подложили огњиште, ми путујемо под заставама од облака. А облаци су у оним облицима како се само нама хоће! Мораш да научиш да уочиш баш све у баш свему! Зато, стегоношо наш, барјактару, осматрај, желим да ме сутра известиш под којом заставом идемо.“

А сутрадан би Петар, све зевајући у небо, објављивао: „Оче, мајко... Облак, хоћу рећи застава... Личи, личи... На јагњад окупљену у велико стадо! Збијено извезено на непрегледном плавом пољу!“

Да би Симон рекао: „Честита ти била застава, јуначе! Такву нема нико! Само напред, чувај је, не дај да се раштрка! И држ’ је на оку високо!“

Оно, било је и не тако питомих облака, неки су личили на заставе које одасвуд навире, комешају се, у одсудном боју се укрштају, док се муње, њихова светлећа копља-држаља, заламају, па и веома гласно пуцају... Али је сутрадан небо опет било ведро – да би се у једном његовом крају поново стала развијати нова застава над Петровом дечачком главом.

ОБРАМИЦА ПОД ТОЧКОМ... Дабоме, приликом селидбе, Симон никада за собом није остављао ни дашчицу, јер ће му можда баш она затребати да је подметне под точак ако се где заглаве у блату... И обрамица за то може да послужи, зар не? Предупредити сваку невољу – било је његово гесло.

Петар и мајка су путовали за Симоновим послем. Онамо где је коме шта требало од дрвета: вретено, ограда, кућа, црква-дрвнара, клепало, уједно и све оно у шта сва та грађа може да се преиначи. Колико тренутно!